

GYŐRI FERENC:^{*}

A középfokú oktatás eredményességének területi különbségei a Dél-Alföldön, különös tekintettel a határ menti térségre

Abstract

There are serious disadvantages of students in the border zone of the Southern Great Plains Region for becoming outstanding achievers at school. Differences reflect the disparities concerning the opportunities for talent improvement. As it is attested by experience, school achievements are significant indicators of the individuals' future career. On the other hand, talent improvement within the walls of a school is only one aspect of the many, which hints at the learners' skills and abilities, necessary from the point of view of further and more advanced studies. But several other aspects of secondary school education remain hidden behind the statistics, although, they might also play a role in assisting talented students. Growing inequality in the educational system serves as a warning sign, since it is a well known fact that in modern IT societies and economies the competitiveness of the human resources has become a factor of utmost importance.

1. Bevezetés

Meglehetősen régi keletű az a megállapítás, miszerint a különböző földrajzi tájak lakói nem csak néprajzi szempontból, hanem belső tulajdonságaikat, képességeiket (értelem, erő, jellem) tekintve is különbözhetnek egymástól. A differenciák magyarázatát sokáig az éghajlat, a domborzat lélekformáló hatásában, vagy az egyes népek, népcsoportok „vérségi elemeiben” keresték. A tudományok fejlődésének köszönhetően, a probléma okára választ keresve ma már ennél jóval árnyaltabban fogalmazhatunk. A huszadik századi intelligenciakutatások ugyanis rávilágítottak arra, hogy pl. a tesztekkel mérhető értelmi képességek tekintetében fennálló területi eltéréseket, nem a természeti környezet, vagy az örökletes biológiai tényezők, hanem javarészen bonyolult társadalmi hatások (pl. a migrációs jelenségek, a szocioökonómiai státus, az iskolázási viszonyok, és a foglalkoztatottság) okozák.¹ Ezeket magyarázható az is, hogy a regionális differenciák mellett intraregionális (urbánus, szuburbán és rurális térségek közötti), valamint a településhierarchia mentén körvonalazódó különbségek is megfigyelhetők.

Hasonló összefüggéseket tártak fel az oktatáskutatók is, akik a tanulók társadalmi, ill. családi helyzete, lakóhelye, valamint iskolai teljesítményei között mutattak ki félreérthetetlen kapcsolatot. Általánosan ismertek többek között az OECD tanulói tudást felmérő programjának (Programme for International Student Assessment) eredményei, melyek szerint a tanulók családjának társadalmi-gazdasági státusa – országoként eltérő mértékben – determinálja tanulmányi eredményüket. Sajnos a magyar közoktatás az európai átlagot messze meghaladó arányban fokozza a tanulók közötti esélyegyenlőtlenséget,² gátolva ezzel a legnagyobb nemzeti erőforrásunk a *tehetség* kiaknázását. A jelenség nem újszerű, e vizsszasságok már a társadalmi egyenlőséget propagáló szocialista tanügyi rendszerben is virulens módon léteztek.³ Az a fajta iskolarendszer ugyanis, amely mindenkit egy egységes sémába kíván begyömöszölni, nem kedvez a tehetség kibontakozásának. Habár oktatási rendszerünk a rendszerváltást követően sok tekintetben átalakult, az iskola – a nemzetgaz-

^{*} PhD-hallgató – Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola.

daság ingatag helyzete, a romló demográfiai viszonyok, a társadalmi szakadék növekedése, az állam anyagi és erkölcsi felelősségvállalásának csökkenése, valamint pedagógiai kultúránk rugalmatlansága miatt – alapvetően nem tudott, nem tudhatott megújulni sőt, pesszimistább vélemények szerint, egyenesen csődbe jutott.⁴ Sajnálatos módon a politika – annak ellenére, hogy a „tudásalapú társadalom” hangzatos jelszavát zászlajára tűzte – továbbra sem kíván tudomást venni az oktatás válságának valódi okairól. Nem, mert kínos felelősség terheli a társadalmi különbségek növekedésében, az iskolák anyagi ellehetetlenülésében, s a pedagógus pálya presztízsének minden eddig felülmúló romlásában. A látszatintézkedések, a közoktatási törvény folyamatos módosíthatása, az újabb és újabb tantervi reformok, a minőségbiztosításra költött milliárdok hogy is hozhatták volna meg a várt eredményt? Az iskolai „esélyegyenlőség biztosítása” továbbra is üres frázis maradt.⁵

Az iskolák tanulói összetétele, nevelői testülete, felszereltsége – akár ugyanazon településen belül is – nagyon különbözhet egymástól, ezért egyáltalán nem mindegy, hogy ki hol, s milyen iskolába jár. Az iskola arculatát egyedivé teheti még településének földrajzi helyzete, környezete, demográfiai, vallási és etnikai összetétele, gazdasági szerkezete, közigazgatási és politikai pozíciója, valamint történeti fejlődése. Így a társadalmi-gazdasági fejlettség területi különbségei az oktatás térstruktúrájában is megjelennek. A centrumtérsgben és a periférián élők számára a formális tanulási szolgáltatások nem pontosan ugyanazt jelentik. A periférikus területek iskoláira lényegesen több társadalmi teher rakódik: rosszabb anyagi és személyi feltételek mellett, nagyobb energiákat kell mozgósítaniuk a szocializációs és kulturális hiányok pótlására, a visszahúzó hatások mérséklésére. Ma a családi szocializáció elégtelen volta miatt, sok gyermek eleve oly tragikus szociokulturális hátránnyal kerül az iskolapadba, többségüknek oly behatárolt a jövője, hogy számukra az egyetlen és utolsó esélyt az iskola jelenti.⁶ Az ott való helytállás azonban sokszor komoly nehézségeket okoz e tanulóknak. A kutatók szerint a falusi általános iskolákból középfokra lépő fiatalok, a teljesítménykülönbségek miatt kudarcot szenvedve, könnyebben lemorzsolódnak és szakképzettség megszerzése nélkül a munkanélküliek táborát gyarapítják, újratermelvén ezzel a társadalmi különbségeket.⁷

A határ menti perifériák kis településein a fent vázolt gondok rendszerint halmozottan jelentkeznek. A határ menti fekvés önmagában nem jelent még, szükségszerűen periféria-jelleget, de a két minősítés, vagyis a „határmente” és a „periféria” közötti egybeesés több mint véletlen.⁸ A „települési lejtő” alján lévő vagy/és periférikus helyzetű települések tanintézteit a csökkenő gyermeklétszám, a problematikus gazdasági háttér, a gyengébb felszereltség, s a pedagógushiány mellett az a szociokulturális hátrány is sújtja tehát, mellyel tanulóikat fölveszik.

2. A középiskolák eredményességi és szociokulturális mutatóinak kapcsolata

A Dél-Alföld – Szónokyné Ancsin G. és Pál Á. nevével fémjelzett – regionális, ill. államhatár menti kutatásainak kiszélesedése⁹ ösztönzött arra, hogy a társadalmi-gazdasági fejlődés területi differenciáinak és a közoktatás eredményességi mutatóinak kapcsolatát vizsgáljam. Munkám *tehetségföldrajzi* ihletésű: alaptétele, hogy minden egészséges gyermek adottságok széles tárházával születik és döntően környezetén múlik, hogy nyiladozó érdeklődése, értelme, kreativitása beérik-e, vagy tehetsége kihasználatlanul maradva elszorvad. Mivel a tehetséggondozás fő színtere a közoktatás, az iskolák eredményességi mutatói kapcsolatba hozhatók azokkal a lehetőségekkel, motivációs tényezőkkel, személyi és tárgyi feltételekkel, melyek elősegítik a tanulók tehetségének kibontakozását.

Adatbázisként, a KSH kiadványai mellett, az Országos Közoktatási Intézet Neuwirth G. szerkesztésében megjelent évkönyveit¹⁰ használtam, melyek a hazai középiskolák felvételi

és versenyeredményeit tartalmazzák, s emellett kísérletet tesznek tanulók társadalmi háttérének bemutatására is. A térség alapfokú oktatásának strukturális sajátosságait korábban Herendi I. tárta fel.¹¹

Az elemzések tehát a Dél-alföldi régió (Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megye) középfokú oktatási intézményeinek statisztikáival, eredményességi és szociokulturális mutatóival készültek (1. ábra). A régióközpont (Szeged), ill. a megyeszékhelyek (Békéscsaba, Kecskemét, Szeged) iskoláinak adatai erőteljesen determinálták a területi mutatókat, ezért célszerű volt olyan területi kategóriákat is kialakítanom, melyek nem tartalmazzák ezek adatait (1. táblázat).

Csongrád megyéből a középiskolák közel kétharmada, Békés megyéből a negyede jutott a határ mentére, míg Bács-Kiskun megyéből mindössze egyetlen intézmény, a bácsalmási gimnázium volt idesorolható. Öt Csongrád megyei iskolából négy Szegeden működött.

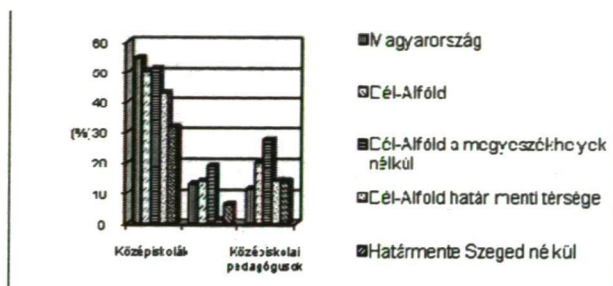
1. ábra. A Dél-Alföld államhatár menti szakasza (Szerk. Pál Á. 2003.)

1. táblázat. Az érettségit adó középfokú iskolák száma intézménytípusonként a Dél-Alföldön (2002)

Terület	Gimnáziumok	Szakközép-iskolák	Összes	Gimnáziumok aránya (%)
Bács-Kiskun megye	31	44	75	41
Békés megye	31	34	65	48
Csongrád megye	31	44	75	41
Dél-Alföld	93	122	215	43
Dél-Alföld a megyeszékhelyek nélkül	63	64	127	50
Dél-Alföld határ menti települései	27	36	63	43
Határmente Szeged nélkül	13	12	25	52
Szeged	14	24	38	37

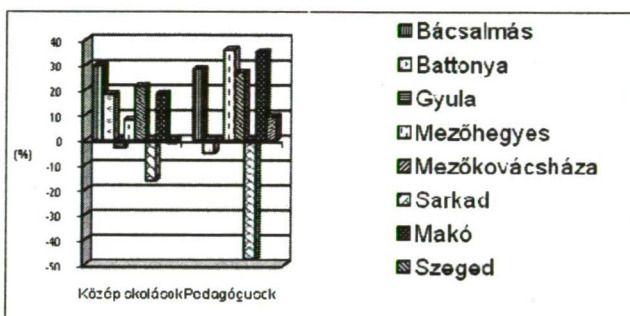
A szerző szerk. Adatok forrása: KSH.

A kilencvenes évek középiskolai expanziója vizsgált térségünkben is lezajlott, noha a változás mértéke többnyire az országos és a dél-alföldi átlag alatt maradt (2. ábra). A strukturális változásoknak – új középiskolák létrejöttének, illetve az intézmény-összevonásoknak, megszűnéseknek – köszönhetően a tanulók és a pedagógusok létszáma településenként a következők szerint alakult: a tanulók számának legnagyobb relatív növekedését Bácsalmás és Mezőkovácsháza esetében figyelhettük meg; a pedagógusok száma Mezőhegyesen és Makón nőtt leginkább; Sarkadon mindkét arány drasztikusan csökkent (3. ábra). Az alacsony státusú településekről bejáró diákok a dél-alföldi átlagnál nagyobb arányt képviseltek.

2. ábra. A középiskolák, középiskolai tanulók és pedagógusok számának változása (1998–2002). [A szerző számítása. Adatok forrása: KSH (2002)]

Az OKI adatai alapján megállapítható, hogy (Szegedet leszámítva) a határ menti térség középiskolaiban tanuló diákok szociokulturális státusa, a lakóhely státusát és a szülők iskolázottságát tekintve, általában rosszabb a Dél-Alföld átlagánál, sőt a régió kisvárosi középiskoláinak átlagánál is. Ugyanakkor lényegesen magasabb a munkanélküli szülők és a nevelési segélyt igénylők aránya.

3. ábra. A középiskolások és a középiskolai pedagógusok számának változása a Dél-Alföld határ menti városaiban (1998–2002). [A szerző számítása. Adatok forrása: KSH (2002)]

Mivel a szociokulturális háttér erősen befolyásolja az iskolai teljesítményeket, valamint a továbbtanulási szándékot, célszerűnek látszott megvizsgálni a felvételi mutatók alakulását is (2. táblázat). A táblázat adataiból kiderül, hogy a felvételi arányokat (F/L) tekintve a különbségek nem számottevőek, a kisvárosok (20 ezer fő alatt) átlagosan jól teljesítettek, s az is kitűnik, hogy Szeged (itt is) külön kategóriát képvisel. A határ menti kisvárosok érettségiző tanulóinak felvételi arányai azonban a Dél-Alföld kisvárosi átlaga alatt maradtak. A kisvárosok középiskolaiból kikerülő diákok a régiós átlagnál nagyobb arányban kerültek a főiskolai szintű képzésbe.

2. táblázat. A felvételi arányok a vizsgált térségben, %-ban (2000–2004)

Terület	F/L	FTE	FME	FF
Dél-Alföld	39,5	14,5	3,3	21,7
Dél-Alföld a megyeszékhelyek nélkül	36,5	12,2	3,0	21,3
Dél-alföld határ menti települései	38,8	16,6	3,4	18,8
Dél-Alföld határ menti települései Szeged nélkül	37,8	13,1	3,1	21,6
Dél-Alföld kisvárosai (20 000 fő alatt)	39,9	13,1	3,0	23,8
Dél-Alföld határ menti kisvárosai	38,7	12,7	2,8	23,1
Szeged	45,1	21,8	4,2	17,7

A szerző számítása. Adatok forrása: Neuwirth G. 2005.

F/L = felvettek/jelentkezettek; FTE = tudományegyetemre felvettek aránya;

FME = műszaki egyetemre felvettek aránya; FF = főiskolára felvettek aránya.

Az írásbeli pontátlagok elemzése érdekes fejleményt hozott. A határ menti kisvárosok és a Dél-Alföld kisvárosainak átlagai a legalacsonyabb és (Szegedet nem számítva) a legmagasabb értéket mutatták. Ugyanez mondható el a nyelvvizsga arányokról is. A kisvárosok átlagosan tehát igen jól teljesítettek, a határmentén viszont tapintható a lemaradás (3. táblázat).

3. táblázat. Az írásbeli felvételi dolgozatok pontátlaga és a nyelvvizsgával rendelkező jelentkezők aránya a vizsgált térségben (2000–2004)

Terület	Írásbeli pontátlag	Nyelvvizsga arány (%)
Dél-Alföld	5,9	27,8
Dél-Alföld a megyeszékhelyek nélkül	5,9	24,0
Dél-alföld határ menti települései	5,7	27,4
Dél-Alföld határ menti települései Szeged nélkül	5,8	23,3
Dél-Alföld kisvárosai (20 000 fő alatt)	6,4	30,7
Dél-Alföld határ menti kisvárosai	5,6	17,6
Szeged	7,5	50,8

A szerző számítása. Adatok forrása: Neuwirth G. 2005.

A tehetség mindig a produktumra, a teljesítményre irányul, ezért a tehetséggondozás egyik klasszikus eszköze – optimális szellemi és fizikai terhelés biztosítása mellett – a tanuló versenyeztetése. A tanulmányi, szakmai és egyéb országos szintű versenyek eredményeinek vizsgálata alapján elmondható, hogy a kisvárosi iskolák – amellet, hogy nagy gondot fordítanak a felsőoktatásba való felvétel előkészítésére – kevésbé szorgalmazzák tanulóik versenyeztetését (4. táblázat). Ezt gyengébb infrastruktúrájuk sem támogatja igazán (kisebb könyvtárak, kevesebb kísérleti, ill. sporteszköz, kevesebb élő kapcsolat a felsőoktatási, kutató, kulturális vagy sportintézményekkel). Talán a szülői elvárások is kevésbé fokozottak ezzel kapcsolatban – noha e feltevés igazolásához, vagy cáfolásához mélyebbre nyúló, kérdőíves adatfelvételre, interjúkra volna szükségünk. Kivétel azonban e tekintetben is akadt: A 100 diákra jutó versenypontátlag a Dél-Alföld városai közül Csongrád esetében mutatkozott a legmagasabbnak (33,7), míg a második helyen Kiskunhalas, a harmadikon pedig Szeged (26,5) szerepelt. Az átlagos érték 18,1 pont/100 tanuló volt.

4. táblázat. A vizsgált térség középiskoláinak évi pontátlagai a különböző tanulmányi versenyeken (2000–2004)

Terület	OKTV	OSZTV	Egyéb versenyek
Dél-Alföld	9,7	17,7	56,9
Dél-Alföld a megyeszékhelyek nélkül	6,8	12,8	43,7
Dél-alföld határ menti települései	18,0	19,0	67,3
Dél-Alföld határ menti települései Szeged nélkül	16,1	11,1	22,4
Dél-Alföld kisvárosai (20 000 fő alatt)	3,0	5,5	19,3
Dél-Alföld határ menti kisvárosai	0,2	0,0	2,8
Szeged	19,4	24,5	99,4

A szerző számítása. Adatok forrása: Neuwirth G. 2005.

OKTV = Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny

OSZTV = Országos Szakmai Tanulmányi Verseny

A továbbiakban arra kerestem a választ, hogy a szociokulturális háttér milyen mértékben befolyásolja a felvételi és versenyeredményeket. Korábbi vizsgálatok szerint¹² a humánfejltség területi értékei (HDI) kapcsolatban állnak a középiskolai versenyteljesítmények területi mutatóival, míg ugyanezek a felsőoktatási felvételi indexeket alig befolyásolják. Gyanít-

ható, hogy a magasabb szintű humánfejlettség jótékonyan hat az iskolások versenyszellemére, kreativitására és vállalkozó kedvére. A sikeres versenyszereplést a család, az iskola nagyobb elvárásai, jobb felszereltsége, képzetesebb, motiváltabb tanereje is támogatják. Ezzel szemben, bejutni a felsőoktatásba – talán az elitszakok kivételével – jóval egyszerűbbnek tűnik, „elegendő” hozzá a szaktárgyi követelmények teljesítése, a magas vitt pontszám és a jó érettségi eredmény. A fentiek alapján munkahipotézisem tehát az volt, hogy a rendelkezésemre álló, OKI által közölt szociokulturális mutatók olyasféle kapcsolatot mutatnak a középiskolai eredményességével, akárcsak a humánfejlettségi mutatók, vagyis erőteljesebben hatnak a versenyteljesítményekre, mint a felvételi eredményekre.

A dél-alföldi középiskolák „bemeneti”, szociokulturális mutatóinak egymás közti viszonyát az 5. táblázat szemlélteti. Ezek közül a lakóhely státusa (1.), a szülők iskolázottsága (2.), munkával való ellátottsága (3.), a nevelési segély igénybevétele (4.), és a neuwirth-i felfogásban szociokulturális paraméternek tekinthető, 8. osztályos tanulmányi átlageredmény (8.) mutatott egymással szorosabb korrelációt. Ezek segítségével településenkénti összevont szociokulturális indexeket hoztam létre, melyeknek a „kimeneti” mutatókhoz való viszonyát vizsgáltam. A kimeneti mutatók közé soroltam az összevont felvételi indexet (felvételi arány, írásbeli dolgozatok átlaga), a nyelvvizsga-indexet, az összevont versenyindexet (OKTV, OSZTV, egyéb versenyek eredményei), valamint az emelt- és középszintű érettségi eredményeket (6. táblázat).

Az összevont mutatók kialakításánál egy korábban alkalmazott módszer szerint jártam el.¹³ A mátrix adataiból kiderül, hogy előzetes feltevésem nem igazolódott be: a szociokulturális mutatók nem a versenyteljesítményekre, hanem a felvételi és a középszintű érettségi eredményekre, valamint a nyelvvizsga bizonyítvány megszerzésére hatottak a legerősebben. Ez a fejlemény a társadalmi mobilitás ellen „dolgozó” kulturális reprodukció fokozott működését támasztja alá: vagyis a magasabb státusú településen lakó, kedvezőbb társadalmi helyzetű családokból származó fiataloknak nagyobb esélye van a továbbtanulásra, később pedig egy magasabb képzettségi szint megszerzésére és a jobb életminőség elérésére.

5. táblázat. A dél-alföldi középfokú tanintézetek szociokulturális mutatóinak korrelációs mátrixa (2000–2004-es évek átlaga)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1. Lakóhely státusa	1,00	0,51	0,57	0,37	−0,06	−0,09	0,13	0,18
2. Szülők iskolaévei	0,51	1,00	0,77	0,69	0,21	−0,32	0,27	0,51
3. Munkahely	0,57	0,77	1,00	0,71	0,06	−0,08	0,19	0,47
4. Nevelési segély	0,37	0,69	0,71	1,00	0,22	0,01	0,14	0,45
5. Iskolai szakköri részvétel	−0,06	0,21	0,06	0,22	1,00	0,11	0,20	0,34
6. Nyelvtanulás az iskolában	−0,09	−0,32	−0,08	0,01	0,11	1,00	0,33	0,00
7. Nyelvtanulás magán úton	0,13	0,27	0,19	0,14	0,20	0,33	1,00	0,29
8. Tanulmányi átlag 8. o.-ban	0,18	0,51	0,47	0,45	0,34	0,00	0,29	1,00

A szerző számítása. Adatok forrása: Neuwirth G. 2005

Az elemzés arra is fényt derített, hogy a középszintű érettségi eredményeknek lényegesen „több köze” van a sikeres felvételikhez, mint az emelt szintű vizsgán elért teljesítményeknek. A középszintű érettségin jobban teljesítő iskolák diákjai, nagyobb eséllyel kerültek a felsőoktatásba. A szerző vizsgáztatói tapasztalatai ugyancsak megerősíthetik, hogy nem okvetlenül a legfelkészültebb tanulók jelentkeznek emelt szintű érettségi vizsgákra. Nem meglepő az sem, hogy a nyelvvizsga teljesítmény szoros kapcsolatban állt a felvételi és a középszintű érettségi eredményekkel.

6. táblázat. A dél-alföldi középfokú iskolák összevont eredményességi és szociokulturális mutatóinak korrelációs mátrixa (2000–2004-es évek átlaga)

	Felvételi index	Verseny-index	Nyelv-vizsga	Szociokult. index	Emelt szintű érettségi	Közép-szintű érettségi
Felvételi index	1,00	0,45	0,84	0,74	0,35	0,90
Versenyindex	0,45	1,00	0,47	0,43	0,24	0,50
Nyelvizsga	0,84	0,47	1,00	0,69	0,40	0,84
Szociokult. index	0,74	0,43	0,69	1,00	0,28	0,76
Emelt szintű érettségi	0,35	0,24	0,40	0,28	1,00	0,32
Középszintű érettségi	0,90	0,50	0,84	0,76	0,32	1,00

A szerző számítása. Adatok forrása: Neuwirth G. 2005, 2007.

A versenyindex mind a „bemeneti”, mind a „kimeneti” mutatókkal visszafogott kapcsolatban állt, ami a problematika alaposabb, a közvetlen szociológiai összefüggéseken túlmutató átgondolására késztetethet bennünket. Magyarázatul szolgálhat, hogy az emberi képességekre, tehetségre szociális paramétereken túl a tágabb földrajzi környezet bonyolult struktúrái (pl. természeti viszonyok, demográfiai, gazdasági, települési, infrastrukturális, kulturális, vallási, etnikai, politikai, közigazgatási viszonyok) is hatnak. A tehetség területi kérdéseiben talán ezért nyújt valamivel biztosabb eligazodási pontot a soktényezős humán-erőforrás-index, mint néhány egyszerűbb, szociokulturális mutató.

A jelenség megértésének másik fontos eszköze lehet a tér- és időbeli változások szélesebb körű figyelembevétele. A tehetség birtokosa (tanuló, versenyző, alkotó) teljesítménye érdekében interakciók sorát hozza létre környezetével, melyek bizonyos helyeken történnek és bizonyos ideig tartanak. A környezeti struktúrák változása, a változás dinamikája meghatározhatja a kölcsönös egymásra hatás lehetőségeit és feltételeit. A tehetséggkérdés tehát csak a dinamikus változó térbeli élet jelenségeinek logikai rendszerében¹⁴ nyerhet teljes megvilágítást.

3. Zárzó

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy a Dél-Alföld határ menti kisvárosainak középiskolai eredményességi mutatóiban tükröződik a térség periféria-jellege, társadalmi-gazdasági elmaradása. A tanulók családi környezete szoros kapcsolatban áll továbbtanulási perspektíváikkal, a hátrányos szociokulturális háttér érezhetően visszafogja az iskolai teljesítményeket. Az egyéni képességek kibontakoztatásának romló viszonyai erős kulturális reprodukcióhoz, fokozódó társadalmi polarizációhoz és az elvándorlás növekedéséhez vezethetnek.

E tendenciák komoly veszélyeket hordanak magukban. Ma, amikor az emberben rejlő tartalékok, az emberi képességek értéktöbblet-termelő szerepe mindenütt egyre fontosabbá válik, nálunk a státusmobilitás beszűkülése miatt tehetséges gyermekek tömegei kallódnak el. A tehetség nem függetleníthető attól a közegtől, ahol terem! A forráshiánnyal és a tanári hivatás vonzerejének hanyatlása miatt, a „pedagógusok színvonalának” csökkenésével¹⁵ küszködő iskolák képtelenek a tanulók szociokulturális hátrányait kompenzálni. Pedig a nemzetstratégia részeként egy „tehetségbarát iskolarendszer”¹⁶ kiépítése az oktatást olyasfajta húzóágazattá tehetné, mely fontos szerepet kaphatna az ország gazdasági teljesítményének javulásában, s a területi különbségek mérséklésében is. Ez azonban nem valósulhat meg az oktatásba fektetett tőke, az anyagi ráfordítások növelése, a tudás megbecsülése nélkül.

Jegyzetek

- ¹ Reynolds, C. R.–Murdoch James, E. (1994): Az intelligencia területi különbségei. In: Sternberg, R. J. (szerk.) *Encyclopedia of Human Intelligence*. Macmillan Publishing Company, New York, 944–948. old.
- ² Csapó B. (2003): Iskolai szelekció Magyarországon az ezredfordulón. In: Körtvélyesi Zs. et al (szerk.) *Esélyegyenlőtlenségek a mai magyar társadalomban*, Szegedi Társadalomtudományi Szakkollégium, Szeged, 28–33. old.
- ³ Andor M.–Liskó I. (2000): Iskolaválasztás és mobilitás. *Iskolakultúra*, Budapest, 264. old.
- ⁴ Nagy J. (2005): A hagyományos pedagógiai kultúra csődje. – *Iskolakultúra*, 6–7. melléklete. 9. o.
- ⁵ Az esélyegyenlőségnek természetesen nem sok köze van a ma új köntösbe öltöztetett „egyenlősdíhez”. Harsányi Istvánnal vallom: A modern nevelés egyik alapelve, hogy minden tanulót a neki megfelelő nevelés illet meg, vagyis mindenkit az őt legeredményesebben fejlesztő tanítónyelésben kell részesíteni. Lásd Harsányi I. (1994): *Tehetségvédelem*. Magyar Tehetséggondozó Társaság. 125. old.
- ⁶ Hamar M. (1998): A tehetséggondozás kérdései a mindennapok gyakorlatában. – *Iskolakultúra*. 3., 31–42. old.
- ⁷ M. Császár Zs. (2004): Magyarország oktatásföldrajza. Pro Pannónia Kiadó, Pécs. 162. old.
- ⁸ Tóth J.–Csatári B. (1996): Az Alföld határmenti területeinek vizsgálata. In: Pál Á. (szerk.) *Hétfátáron*. JGYF Kiadó, Szeged. 29–41. old.
- ⁹ Pál Á.–Szónokyné Ancsin G. (szerk.) (1996): *Határon Innen – határon túl*. – JATE GFT-JGYTF FT, Szeged. 453. o.; Pál Á. (2003): *Dél-alföldi határvidékek*. – Bornus, Pécs. 235. o.; Szónokyné Ancsin G. (szerk.) (2007): *Határok és Eurorégiók*. – SZTE TTK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, Szeged. 581 o.
- ¹⁰ Neuwirth G. (2005): A középiskolai munka néhány mutatója 2004. Országos Köznevelési Intézet, Bp.
- ¹¹ Herendi I.: Oktatási intézmények működésének sajátosságai a határ mentén. In: Pál Á.–Szónokyné Ancsin G. (szerk.) (1996): *Határon Innen – határon túl*. – JATE GFT-JGYTF FT, Szeged. 191–195. old.
- ¹² Győri F.: Tehetségföldrajz – humán fejlettség és az iskolai teljesítmények. In: Gulyás L. (szerk.) (2007): *Régiók a Kárpát-medencén innen és túl*. Konferenciakötet, Eötvös József Főiskola, Baja. 248–252. old.
- ¹³ Uo.
- ¹⁴ Zoltán Z. (1984): A dinamikus gazdaságföldrajz elmélete. Tankönyvkiadó, Bp. 19. old.
- ¹⁵ Kiss G.–Csermely P. (szerk.) (2008): A magyar társadalom a tehetségek szolgálatában. A Magyar Tehetséggondozás I. Országos Konferenciája. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, Bp. 133. old.
- ¹⁶ Olyan, ahol a tanár és a diák tehetségét egyaránt respektálják....